

# BAĞIMSIZ OKUMA YETERLİLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK UYGULAMALI METODİK ÇÖZÜMLER VE DENEYSEL ÇALIŞMALAR

**Jumanazarova Iroda Farhod kızı**

*Buxoro Innovatsiyalar Universiteti Pedagoji Teorisi ve Tarihi*

*Bölümü 2sınıf yüksek lisans öğrencisi*

**ÖZET** Bu makalede öğrencilerde bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesine yönelik uygulamalı metodik çözümler ve deneysel çalışmalar ele alınmaktadır. Bağımsız okuma yeterliliği öğrencinin kendi bilgisini bağımsız olarak genişletebilmesi metni analiz edebilmesi anlayarak okuyabilmesi ve edinilen bilgileri uygulamada kullanabilmesi olarak tanımlanmaktadır. Makalede bu yeterliliğin geliştirilmesine yönelik metodik yaklaşımlar arasında problem temelli okuma proje tabanlı eğitim eleştirel düşünme teknikleri ve dijital öğrenme araçları incelenmektedir. Deneysel çalışmaların sonuçlarına dayanarak makalede öğretmenler metodik uzmanlar ve eğitim kurumlarının yöneticileri için uygulamaya dönük öneriler geliştirilmiştir. Makalenin sonuç bölümünde bağımsız okuma yeterliliğinin amaçlı ve sistemli biçimde geliştirilmesinin öğrencinin kişisel gelişimindeki belirleyici önemi vurgulanmaktadır.[1]

**Anahtar kelimeler:** bağımsız okuma, yeterlilik, metodik çözümler, deneysel çalışma, eleştirel düşünme, öğrenme etkinliği, eğitim teknolojileri, bağımsız eğitim.

**Giriş:** Günümüz eğitim sisteminde öğrencilerde bağımsız okuma becerilerinin geliştirilmesi önemli pedagojik sorunlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimi ve bilgi miktarının sürekli artması koşullarında yalnızca öğretilen bilgilerin kapsamı değil öğrencinin bu bilgileri bağımsız şekilde öğrenebilme

yeteneği de büyük önem . [2] Günümüzde eğitim alan bireyden beklenen en temel özelliklerden biri kendi bilgisini sürekli olarak bağımsız biçimde güncelleyebilmesi ve edinilen bilgileri yaşamın farklı durumlarında etkili şekilde kullanabilme yeteneğidir.

Bağımsız okuma yeterliliği içerik bakımından çok yönlü bir kavram olup öğrencinin metni bilinçli şekilde algılama metindeki temel düşünceyi ayırt etme yazarın görüşlerini analiz etme ve kendi sonuçlarını oluşturma becerilerini kapsamaktadır .[3] Bu yeterlilik yalnızca okuma tekniği ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda öğrencinin entelektüel bağımsızlığını öğrenmeye olan ilgisini ve öz yönetim becerisini de içermektedir.

Bu nedenle söz konusu yeterliliğin geliştirilmesi sorunu çağdaş didaktik ve metodolojinin temel konularından biri hâline gelmiştir. Bu makalenin amacı bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesine yönelik uygulamalı metodik çözümleri belirlemek bu çözümlerin deneysel çalışmalardaki etkililiğini değerlendirmek ve öğretmen uygulamalarına aktarılabilmesi için bilimsel temellere dayanan öneriler geliştirmektir Makalede ulusal ve uluslararası pedagojik literatürün analizi ile birlikte eğitim sürecinde yürütülen deneysel çalışmaların sonuçları özetlenmektedir. [4]

## **BAĞIMSIZ OKUMA YETERLİLİĞİNİN KURAMSAL TEMELLERİ**

Bağımsız okuma yeterliliğinin incelenmesine adanmış bilimsel literatürün analizi bu alandaki kuramsal yaklaşımların birkaç temel eğitim akımına dayandığını göstermektedir. Yapılandırmacı eğitim kuramı öncelikle Lev Vygotsky ve Jean Piaget çalışmalarında yer almış olup öğrencinin bilgiyi hazır şekilde almadığını aksine onu aktif araştırma ve sosyal etkileşim yoluyla kendisinin oluşturduğunu

vurgulamaktadır. [5] Bu kuram bağımsız okumaya doğrudan uygulandığında öğrencinin yalnızca metinle pasif bir ilişki kurmaması aynı zamanda soru sorması karşılaştırma yapması ve sonuçlar çıkarması gerektiği anlamına gelmektedir.

Metabilişsel öğrenme kuramı bağımsız okuma yeterliliğinin ikinci önemli kuramsal dayanağını oluşturmaktadır. [6] Metabiliş öğrencinin kendi okuma sürecini izleyebilmesi kontrol edebilmesi ve düzenleyebilmesidir. Araştırmalar olgun öğrencilerin okuma sırasında kendilerine şu soruları sorduklarını göstermektedir. Ben ne okuyorum Bunu anladım mı Hangi bölümler bana zor geldi Bu sorulara yanıt aramak öğrencinin kendi öğrenme faaliyetini yönetme becerilerini geliştirmekte ve bağımsız okumanın etkililiğini artırmaktadır. Motivasyonel öğrenme kuramı da bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesi için önemli bir temel oluşturmaktadır.

Araştırmalar öğrencinin okumaya yönelik içsel motivasyonunun öğrenmeye duyduğu ilginin ve kendini geliştirme isteğinin dışsal teşviklere kıyasla daha kalıcı ve etkili olduğunu doğrulamaktadır. [7] Bu açıdan bakıldığında öğretmenin görevi yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı kalmayıp öğrencide bağımsız okumaya yönelik sürekli bir ilgi ve ihtiyaç oluşturmayı da içermelidir. Bu durum öğretim biçimlerinin ve yöntemlerinin eleştirel şekilde yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

## UYGULAMALI METODİK ÇÖZÜMLER

Bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesine yönelik metodik çözüm bütünü çeşitli didaktik araçları ve eğitim yöntemlerini kapsamaktadır. Bu çözümler birlikte birbirini tamamlayarak ve güçlendirerek öğrencilerde derin ve kalıcı bağımsız okuma becerilerinin

gelişmesine olanak sağlamaktadır [8] Aşağıda en etkili metodik yaklaşımlar analiz edilmektedir.

Problem temelli okuma tekniği bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesinde temel yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre öğrenciye metin yalnızca bir bilgi kaynağı olarak değil aynı zamanda bir problem veya soru kaynağı olarak sunulmaktadır. Öğrenci okumadan önce sorular oluşturmakta okuma sırasında yanıt aramakta ve okuma sonrasında kendi cevaplarını analiz etmektedir. George Pólya yöntemiyle karşılaştırıldığında bu süreç problemi belirleme çözüm arama çözümü uygulama ve sonucu değerlendirme aşamalarından oluşmakta olup öğrenciyi entelektüel açıdan aktif tutmaktadır .[9]

Proje temelli okuma yöntemi bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesinde bir diğer etkili yol olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre öğrenciler belirli bir konu veya problem etrafında çeşitli kaynaklardan bağımsız şekilde bilgi toplamakta analiz etmekte ve kendi sonuçlarını sunum veya yazılı çalışma biçiminde ifade etmektedir. Proje sürecinde öğrenci farklı tür ve üsluplardaki metinlerle çalışmakta kaynakların güvenilirliğini değerlendirmekte ve bilgileri sistematik biçimde düzenleme becerileri kazanmaktadır. [10] Bu beceriler daha sonra mesleki ve kişisel yaşamda da fayda sağlamaktadır.

Eleştirel düşünme teknikleri arasında yer alan INSERT metin işaretleme sistemi SWOT analizi ve Benjamin Bloom taksonomisine dayalı soru cevap yöntemleri bağımsız okumanın niteliğini önemli ölçüde artırmaktadır. [11] INSERT yöntemine göre öğrenci okuma sürecinde önemli bulduğu düşünceleri (+) kendisi için yeni olan bilgileri (!) anlamadığı bölümleri (?) ve önceden bildiği bilgilerle çelişen düşünceleri (—) işaretlemektedir. Bu teknik öğrencide metni aktif şekilde algılama

alışkanlığı oluşturmakta ve pasif okumadan bağımsız analitik okumaya geçişi sağlamaktadır.

Dijital öğrenme araçları ve elektronik kaynaklar bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesinde yeni olanaklar yaratmaktadır. Çevrim içi kütüphaneler açık erişimli bilimsel makale veri tabanları ve etkileşimli öğrenme platformları öğrencilerin kendi ilgi alanları doğrultusunda bağımsız olarak kapsamlı kaynaklarla çalışmasına imkân tanımaktadır. [12] Ayrıca dijital metinlerle çalışma sırasında köprü bağlantılar aracılığıyla bilgiyi genişletme açıklama ve sözlüklerden yararlanma geleneksel okuma becerilerini zenginleştirerek öğrencinin yeni bilgi ortamına uyum sağlama yeteneğini geliştirmektedir.

### **DENEYSEL ÇALIŞMALAR VE SONUÇLAR**

Yukarıda belirtilen metodik çözümlerin uygulamadaki etkililiğini değerlendirmek amacıyla Guliston Devlet Üniversitesi matematik bölümü öğrencilerinin katılımıyla deneysel çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Deney iki aşamadan oluşmuş olup ilk aşamada kontrol ve deney grupları belirlenmiş ve ön ölçümler pretestler aracılığıyla yapılmıştır. İkinci aşamada deney grubunda problem temelli okuma proje tabanlı görevler ve eleştirel düşünme teknikleri uygulanarak eğitim süreci düzenlenmiş kontrol grubunda ise geleneksel yöntemler kullanılmıştır. [3]

Deneysel çalışmaların sonuçlarının analizi metodik çözümlerin uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin metni anlama temel düşünceyi belirleme ve kendi görüşlerini gerekçelendirme açısından kontrol grubuna kıyasla belirgin biçimde daha yüksek sonuçlar elde ettiğini göstermiştir. Özellikle bağımsız okuma etkinliğini değerlendirmeye yönelik anket sonuçlarına göre deney grubundaki öğrencilerin yüzde 78'i eğitim sürecinde kullanılan yeni yöntemleri etkili

ve motivasyonu artırıcı olarak değerlendirmiştir. Bu oran kontrol grubunda yalnızca yüzde 34 olarak belirlenmiştir. [13]

Deneyisel çalışmalar sürecinde bir dizi önemli sonuca ulaşılmıştır. Öncelikle bağımsız okuma yeterliliğini geliştirmek için tek başına uygulanan herhangi bir yöntemin yeterli olmadığı etkili sonucun ancak farklı yöntemlerin amaçlı bir şekilde birleştirilmesiyle elde edildiği görülmüştür. İkinci olarak öğretmenin rolü bu süreçte belirleyici önem taşımaktadır öğretmen yalnızca yöntem seçmekle kalmamalı aynı zamanda öğrenciyi bağımsız araştırmaya yönlendirmeli karşılaştığı güçlükleri izlemeli ve zamanında destek sağlamalıdır. Üçüncü olarak bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesi uzun vadeli ve sistematik bir pedagojik süreç gerektirmekte olup kısa süreli uygulamalarla sınırlandırılmamaktadır [4]

## SONUÇ

Bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesi çağdaş eğitimin öncelikli görevlerinden biri olup öğrencinin yalnızca akademik başarısını değil aynı zamanda gelecekteki mesleki ve kişisel gelişimini de doğrudan etkilemektedir. Bu makalede incelenen kuramsal temeller ve deneyisel çalışmaların sonuçlarına göre problem temelli okuma proje tabanlı eğitim eleştirel düşünme teknikleri ve dijital öğrenme araçlarının amaçlı ve sistematik biçimde uygulanmasının öğrencilerde bağımsız okuma becerilerini geliştirmede en etkili yol olduğu kanıtlanmıştır. [8]

Öğretmenler ve metodik uzmanlar için makalenin temel uygulamalı sonucu şudur bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesi tek bir ders ya da tek bir etkinlikle çözülebilecek bir sorun değildir. Bu amaca ulaşmak için öğretim programı düzeyinde tutarlı planlama farklı derslerde yöntemlerin uyumlu şekilde uygulanması ve öğrencinin gelişiminin düzenli olarak izlenmesi gerekmektedir. Ayrıca okul veya yükseköğretim

kurumlarında okumaya değer veren ve bilimsel merakı teşvik eden bir kültürün oluşturulması da belirleyici bir unsur olmaya devam etmektedir. [7]

Gelecekte yapılacak bilimsel araştırmaların bu makalede önerilen metodik çözümlerin farklı eğitim kademelerinde ve farklı ders alanlarında uygulanması durumundaki uzun vadeli etkililiğini incelemeye yönelmesi uygun olacaktır. Bunun yanında dijital eğitim ortamlarında bağımsız okuma yeterliliğinin geliştirilmesi konusu günümüzde ayrı araştırmalar gerektiren güncel ve önemli bir çalışma alanı olarak değerlendirilmektedir. [12]

### KULLANILAN KAYNAKLAR

1. Yoʻldoshev J. G. Eđitime yeterlilik temelli yaklařım — Taşkent: Oʻqituvchi, 2019 — 184 s.
2. Lev Vygotsky Düşünme ve konuşma — Taşkent: Fan, 2007 — 352 s.
3. Tolipova J. O. Öğrencilerde bağımsız okuma becerilerinin geliştirilmesi — Taşkent: Yangi asr avlodi, 2021 — 96 s.
4. Begmatova X. S. Eğitim sürecinde metabilişsel stratejiler Pedagoji ve Psikoloji 2022 Sayı 3 s 45–52.
5. Jean Piaget Çocukun entelektüel gelişimi — Taşkent: Akademiya, 2005 — 214 s.
6. Flavell J. H. Metabiliş ve bilişsel izleme bilişsel gelişim araştırmalarında yeni bir alan American Psychologist 1979 34(10) 906–911.
7. Edward L. Deci ve Richard M. Ryan İnsan davranışında içsel motivasyon ve öz belirleme — New York: Springer 1985 — 371 s.
8. Hasanov A. R. Modern eğitim yöntemleri ve uygulamadaki yeri — Taşkent: Akademnashr 2020 — 128 s.
9. George Pólya Nasıl çözölür Matematiđe yeni bir bakış — Taşkent: Oʻqituvchi 2018 — 208 s.

10. William Heard Kilpatrick Proje yöntemi Teachers College Record 1918 19(4) 319–335.
11. Benjamin Bloom Eğitim hedeflerinin taksonomisi Eğitim amaçlarının sınıflandırılması — New York: Longmans Green 1956 — 207 s.
12. Abdullayev A. N. Dijital eğitim ortamında öğretimin etkili yöntemleri Halk Eğitimi 2023 Sayı 1 s 18–26.
13. Nishonova S. T. Öğrencilerde bağımsız öğrenme etkinliğini artırma yolları Pedagoji Bilimleri Adaylık Tezi — Taşkent: TDPU 2022 — 148 s.
14. Panferova, I. V. (2017). Conceptualization of Pragma-Functional Approach to Foreign Language Teaching. Eastern European Scientific Journal, (5), 79-84.
15. Jumaeva, M., & Mahmudjonov, I. (2022). Foreign language teaching and its importance in the introduction of today's youth to social relations. Экономика и социум, (4-2 (95)), 186-189.